

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT AND FEATURES OF FINANCIAL MONITORING DIGITALIZATION IN UKRAINE

Дрозд О.Ю., д.ю.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейського права
Національна академія внутрішніх справ,
ORCID ID: 0000-0002-4514-6594

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення поняття фінансового моніторингу. Обґрунтовано значущість діджиталізації фінансового моніторингу в Україні. Запропоновано авторське визначення поняття та особливостей діджиталізації фінансового моніторингу в Україні. З'ясовано, що в контексті порушеної проблематики фінансовий моніторинг становить систему заходів і дій, що спрямовані на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню за їх рахунок тероризму та іншої незаконної діяльності, що може завдати шкоди державі й суспільству. Фінансовий моніторинг орієнтовано на збір, аналіз і контроль фінансових операцій з метою виявлення підозрілих транзакцій та недопущення використання фінансової системи в незаконних схемах. Виокремлено такі особливості діджиталізації фінансового моніторингу в Україні: 1) особлива сфера застосування, яка пов'язана з використанням значних фінансових потоків; 2) використання спеціального набору інструментів і засобів для забезпечення кібербезпеки відповідної сфери; 3) акумулювання значної кількості інформації, яка підлягає обробці й аналізу; 4) наявність особливого підходу до нормативно-правового регулювання відповідних правовідносин тощо. Наголошено, що законодавцю, з огляду на сучасні реалії, слід рухатись у бік посилення діджиталізації в досліджуваній сфері суспільного життя, адже цей процес: по-перше, допомагає не лише ідентифікувати незаконні фінансові потоки та дії, а й блокувати незаконні операції; по-друге, орієнтований на створення фінансової дисципліни в суспільстві, загальне підвищення правової свідомості населення, а також різних підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності й напрямку діяльності; по-третє, сприяє прозорості фінансової системи, підвищенню довіри інвесторів та міжнародних партнерів.

Ключові слова: діджиталізація, фінанси, фінансовий моніторинг, правове регулювання, кібербезпека.

Based on an analysis of scientific perspectives, this article proposes the author's definition of financial monitoring. The importance of the of financial monitoring digitalization in Ukraine is substantiated. The author's definition of the concept of digitalization of financial monitoring and its features are proposed. It is established that financial monitoring, within the context of the discussed issue, constitutes a system of measures and actions aimed at preventing and countering the legalization (laundering) of proceeds from crime, as well as financing of terrorism and other illegal activities that may be harmful for the State and society. Financial monitoring is focused on collecting, analyzing, and controlling financial transactions to detect suspicious activities and prevent the misuse of the financial system in illicit schemes. The following features of financial monitoring digitalization in Ukraine are outlined: 1) specific application area related to the management of significant financial flows; 2) application of a specific set of tools and mechanisms to ensure cybersecurity in the respective area; 3) accumulation of a substantial amount of information to be processed and analyzed; 4) distinctive approach to the statutory regulation of the relevant legal relations, etc. It is emphasized that, given current realities, legislators should move towards strengthening digitalization in this sphere of public life, because this process, firstly, not only helps to identify illicit financial flows and actions but also enables blocking unlawful transactions; secondly, it is focused on establishing financial discipline in society, enhancing legal awareness among the population, as well as within enterprises, institutions, and organizations regardless of ownership or field of activity; thirdly, it contributes to the transparency of the financial system, increasing trust among investors and foreign partners.

Key words: digitalization, finance, financial monitoring, legal regulation, cybersecurity.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення фінансова та економічна стабільність країни є не лише запорукою соціального та політичного розвитку країни, а й основою протистояння ворогу в повномасштабній війні. Саме тому важливим завданням законодавця є створення належного режиму законності та правопорядку у фінансовій сфері. Досягти цього вбачається можливим завдяки здійсненню фінансового моніторингу, який є важливим інструментом забезпечення економічної безпеки, прозорості фінансових операцій і протидії правопорушенням та злочинам у цій сфері. Крім того, він є запорукою підвищення довіри до фінансового сектору країни, а також органів державної влади, які відповідають за формування та реалізацію фінансової політики. Водночас сучасні реалії є такими, що забезпечення ефективного фінансового моніторингу напряму залежить від цифрових технологій, а отже, діджиталізація цієї діяльності має надзвичайне значення.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, присвячені здійсненню фінансового моніторингу в Україні, у своїй наукових працях розглядали І. А. Безклубий, Ж. М. Довгань, О. А. Кириченко, А. Є. Лісняк, І. О. Лютий, А. О. Шаповалова, Н. Г. Шукліна та багато інших. Проте, попри значний теоретичний доробок, у науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання діджиталізації фінансового моніторингу в Україні.

Саме тому метою статті є визначення поняття та окреслення особливостей діджиталізації фінансового моніторингу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження, зазначимо, що відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», державний фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог цього Закону та іншого законодавства у сфері запобігання та протидії: 1) державний фінансовий моніторинг спеціально уповноваженого органу – сукупність заходів із збору, обробки й аналізу інформації про фінансові операції, що подається до спеціально уповноваженого органу суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу й іншими державними органами, відповідними органами іноземних держав, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення та/або з іншими незаконними фінансовими операціями, а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України та інших заходів, спря-

мованих на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії; 2) державний фінансовий моніторинг інших суб'єктів державного фінансового моніторингу – сукупність заходів, що вживаються іншими суб'єктами, визначеними ч. 3 ст. 6 цього Закону, і спрямовані на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії [1]. Попри законодавче визначення, у науковій літературі вчені досить по-різному підходять до розуміння вказаного терміна.

Так, Г. М. Остапович зазначає, що фінансовий моніторинг – це діяльність уповноважених державних органів та установ, що обслуговують здійснення фінансових операцій, щодо відстеження та фіксування фінансових операцій, які відповідають визначеним законом критеріям сумнівності, аналізу одержаної інформації про сумнівні операції з метою виявлення схем і механізмів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму [2]. У своїй праці А. Клименко фінансовий моніторинг пропонує тлумачити як особливу форму фінансового контролю, який здійснюється уповноваженими державними органами у сфері фінансового контролю та суб'єктами первинного фінансового моніторингу і спрямований на виявлення операцій, пов'язаних із легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом [3, с. 104].

Згідно з переконаннями О. П. Зорі та Д. В. Малюченка, фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Об'єкт фінансового моніторингу усвідомлюється як дії з активами, пов'язані з відповідними учасниками фінансових операцій, які їх проводять, за умови наявності ризиків використання таких активів з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також будь-яка інформація про такі дії чи події, активи та їх учасників [4, с. 47].

І. М. Гаєвський цілком слушно зауважує, що з практичної точки зору слід виокремлювати два різновиди фінансового моніторингу. Перший – це розуміння фінансового моніторингу як одного з ключових інструментів ділової та конкурентної розвідки, тобто дій, що здійснюються одними бізнес-структурами для отримання даних про діяльність інших структур, що можуть принести користь. Передусім це актуально для тих сфер, у яких успіх залежить від своєчасного отримання інформації про загальну ситуацію на ринку, про дії конкурентів і надійність партнерів. Іншим різновидом фінансового моніторингу є моніторинг з боку держави. Такий моніторинг має зовсім інший мотив – виявити та притягнути до відповідальності недобросовісних учасників економічного життя. Для цього необхідно налагодити систему державного моніторингу в усіх фінансових сферах держави [5].

З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що фінансовий моніторинг становить систему заходів і дій (внутрішнього та зовнішнього характеру), що спрямовані на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню за їх рахунок тероризму та іншої незаконної діяльності, що може завдати шкоди державі й суспільству. Фінансовий моніторинг орієнтовано на збір, аналіз і контроль фінансових операцій з метою виявлення підозрілих транзакцій та недопущення використання фінансової системи в незаконних схемах. Значення останнього полягає в такому: по-перше, допомагає не лише ідентифікувати незаконні фінансові потоки та дії, а й блокувати незаконні операції; по-друге, орієнтований на створення фінансової дисципліни в суспільстві, загальне підвищення пра-

вової свідомості населення, а також різних підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності й напрямку діяльності; по-третє, сприяє прозорості фінансової системи, підвищенню довіри інвесторів та міжнародних партнерів.

Забезпечення ефективного здійснення фінансового моніторингу залежить від багатьох чинників, серед яких, безперечно, одне з ключових місць належить рівню діджиталізації (цифровізації) цієї сфери. Загалом діджиталізація (від англ. digitization) – це процес перетворення аналогової інформації в цифрову форму. Однак у сучасному контексті діджиталізація означає набагато більше. Це інтеграція цифрових технологій у всі аспекти життя та бізнесу, що сприяє створенню нових можливостей, підвищенню ефективності, покращенню обслуговування та оптимізації процесів. Діджиталізація – це процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти життя суспільства. Вона охоплює трансформацію бізнесу, урядових служб, освіти, охорони здоров'я, та особистого життя завдяки використанню сучасних технологій, таких як інтернет речей (IoT), великі дані (Big Data), штучний інтелект (AI), хмарні обчислення та інші [6].

Діджиталізація, зазначає Б. С. Тетерятник, посилюється на Ж.-П. де Клерка, полягає у використанні цифрових технологій і даних (оцифрованих (діджитизованих) та наявних у цифровій формі спочатку) з метою одержання прибутку, поліпшення бізнесу, зміни/трансформації бізнес-процесів (відмінних від суто діджиталізації останніх) і створення належного середовища для їх реалізації, в основі якого – використання цифрової інформації. У контексті провадження господарської діяльності діджиталізація постає передусім як уможливлення, поліпшення та/або перетворення бізнес-операцій та/або бізнес-функцій, та/або бізнес-моделей/процесів, та/або ж усієї діяльності загалом через застосування цифрових технологій і більш широке використання перетворених у знання цифрових даних з метою одержання певних переваг. Якщо в межах діджиталізації йдеться переважно про системи даних, то в межах процесу діджиталізації головна увага приділяється системам інформування та взаємодії, посиленням за допомогою оцифрованих даних і процесів [7; 8]. Діджиталізація є глобальним трендом розвитку фінансового, зокрема банківського сектору; темпи імплементації банками інформаційних технологій у свою діяльність і в комунікацію зі стейкхолдерами прямо впливає на рівень їх конкурентоспроможності на ринку. Подальший розвиток банківського сектору нерозривно пов'язаний з діджитал-трансформацією, масштабною цифровою трансформацією та розширенням спектра послуг, що надаються в онлайн форматі. Лише за таких умов банки зможуть зберегти і збільшити свою клієнтську базу, урахувавши те, що нове покоління споживачів схильне до постійного використання сучасних технологій, вимагає високого ступеня комфорту під час обслуговування та не вбачають нагальної необхідності в безпосередньому контакті з представниками банку. Утримати увагу й інтерес таких споживачів досить складно, проте можливо – передусім шляхом упровадження сучасних інформаційних технологій, створення інноваційних банківських продуктів і застосування індивідуального підходу до банківського обслуговування [9].

О. Ю. Бочко та О. М. Піхоцька, досліджуючи вплив цифровізації на фінансовий моніторинг підприємницької діяльності, виокремлюють як позитивні, так і негативні аспекти цифровізації фінансового моніторингу підприємницької діяльності. Так, до позитивних моментів автори зараховують: 1) ефективність і швидкість, адже цифровізація дає змогу зменшити час, необхідний для обробки даних та аналізу. Моніторинг у режимі реального часу дозволяє оперативно реагувати на зміни й ризики Цифрова аналітика та прогнозування дозволяє виявляти тенденції, робити прогнози і виявляти ризики,

створювати динамічні й інтерактивні звіти; 2) кібербезпека дозволяє виявляти незвичайні або шахрайські транзакції, запобігати фінансовим загрозам; 3) доступність і прозорість характеризується полегшенням доступу до фінансової інформації для різних зацікавлених сторін, що сприяє підвищенню прозорості в управлінні фінансами; 3) адаптабельність дозволяє підприємствам швидко адаптуватися до нових технологій; 4) зменшення ймовірності помилок, пов'язаних з ручним введенням даних та обробкою [10]. Натомість негативними факторами О. Ю. Бочко та О. М. Піхоцька вважають: підвищений ризик кібератак; впровадження та підтримка цифрових систем може бути витратною справою, особливо для малих підприємств; використання цифрових технологій вимагає наявності кваліфікованих спеціалістів, що може бути складним для компаній з обмеженими ресурсами; цифрові дані можуть бути піддані ризику порушення конфіденційності через несанкціонований доступ або неналежний захист; інтеграція цифрових рішень може вимагати зміни в наявних системах, що може викликати проблеми з сумісністю; технічні збої або відмови систем можуть призвести до тимчасової втрати доступу до фінансових даних. Збір та обробка значної кількості особистих даних може породжувати питання щодо приватності й викликати негативну реакцію споживачів [10]. Безперечно, запропонований вище підхід щодо позитивних та негативних чинників діджиталізації має раціональне зерно, однак, на нашу думку, усі негативні

фактори, особливо в контексті актуалізованої в роботі проблематики, перекриваються позитивним результатом від запровадження. Отже, діджиталізація становить процес упровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя фізичних осіб, бізнесу, державного управління тощо з метою підвищення ефективності, результативності й автоматизації певних процесів, взаємодії тощо.

Висновки. Таким чином, проведений у цьому науковому дослідженні аналіз дає змогу дійти висновку, що діджиталізація фінансового моніторингу в Україні становить процес впровадження цифрових технологій і процесів у систему запобігання, протидії незаконній діяльності у фінансовій сфері, зокрема відмиванню грошей, фінансуванню тероризму та інших фінансових правопорушень і злочинів. Діджиталізація як вбачається має передбачати автоматизацію низки процесів, пов'язаних зі збором та обробкою даних, що дозволяє прискорити виявлення підозрілих транзакцій і забезпечити прозорість фінансових потоків.

Особливостями діджиталізації фінансового моніторингу в Україні є такі: 1) особлива сфера застосування, яка пов'язана з використанням значних фінансових потоків; 2) використання спеціального набору інструментів і засобів для забезпечення кібербезпеки відповідної сфери; 3) акумулювання значної кількості інформації, яка підлягає обробці й аналізу; 4) наявність особливого підходу до нормативно-правового регулювання відповідних правовідносин тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20/conv#Text>.
2. Остапович Г. М. Державний контроль на ринку цінних паперів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2006. 205 с.
3. Клименко А. Фінансовий моніторинг – особлива форма фінансового контролю. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 4. С. 101–105.
4. Зоря О. П., Малюченко Д. В. Обліково-аналітичне забезпечення фінансового моніторингу в банківських установах. *Агросвіт*. 2016. № 15–16. С. 46–49.
5. Гаєвський І. М. Фінансовий моніторинг як адміністративно-правовий засіб запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. *Університетські наукові записки*. 2010. № 3. С. 142–146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_3_25.
6. Діджиталізація: переваги, методи та що включає в себе. URL: <https://it-rating.ua/didjitalizatsiya-tse-perevagi-metodi-ta-scho-vklyuchaє-v-sebe>.
7. De Clerck J.-P. Digitization, digitalization and digital transformation: the differences. URL: <https://www.i-scoop.eu/digitization-digitalization-digitaltransformation-disruption>.
8. Тетерятник Б. С. Діджиталізація та діджиталізація в контексті віртуалізації господарської діяльності. *Право та інновації*. 2018. № 3. С. 180–184.
9. Холявко Н. І., Козляниченко О. М. Світові тенденції діджиталізації банківського сектора. *Проблеми економіки*. 2021. № 2. С. 217–224. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001291088>.
10. Бочко О. Ю., Піхоцька О. М. Вплив цифровізації на фінансовий моніторинг підприємницької діяльності. *Академічні візії*. 2023. Вип. 23. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10437681>.